

Om förebyggande arbete i praktisk handling

tex ta tag i skadegörelsen i ett samhälle som Degerfors

Dokumentation från abonnentmötet i Degerfors 14.2.1998

av
Bengt-Åke Wennberg

Vi har i andra sammanhang påvisat att hierarkiska och meritokratiska strategier blir orealistiska och alltför kostsamma för att man skall kunna komma till rätta med många typer av dagens svårigheter och problem.

Ett viktigt skäl till detta är att människor inte längre ser sig själva, samhället eller sitt liv på samma sätt som förr. De "gamla" lösningarna, som fungerade förr, låter förledande enkla och rimliga, men visar sig när det kommer till kritan vara totalt olämpliga för den moderna människan och det moderna samhället.

Ändå förespråkas de om och om igen i brist på bättre och enorma summor och stor tid och energi måste läggas ned på sådant som aldrig kan komma att lyckas. Detta skapar naturligtvis missmod och misstro, förvärrar motsättningarna mellan de som förordar olika aspekter av de orealistiska lösningarna och förvärrar därför problemen.

Om preventivt handlande

Under abonnentmötet utforskade vi därför om det kunde finnas andra och mer realistiska alternativ utifrån dels vår abonnentrapport "Preventivt handlande" och dels med utgångspunkt från en annan handlingsstrategi - nämligen "Utforskande Partnerskap". För

att konkretisera resonemangen började vi med ett redan utfört uppdrag som Monica gjorde redan på 70-talet för att medverka till att minska truckolyckorna på Degerfors Järnverk. Vi avslutade mötet med att pröva om samma resonemang kunde tillämpas på ett fenomen som "skadegörelse" vilket vi vet kostar stora pengar och orsakar stor olägenhet för många.

Utgångspunkten både för preventivt handlande och utforskande partnerskap är att få människor handlar obetänksamt och utan kontakt med den verklighet de befinner sig i. De flesta gör något utifrån en inre förståelse av de situationer i vilka de medverkar. Strategin bakom utforskande partnerskap utgår således ifrån att det finns mer "vetande" bakom själva görandet än vad människor själva vet, uttrycker och säger om vad man gör.

Eftersom många samverkansprocesser är komplexa och svåröverskådliga uppträder många fenomen till synes oförklarligt utan att de som deltar i att "producera" dem kan se sin egen delaktighet. För att till fullo förstå processerna måste man därför hjälpas åt att begripliggöra vilka utgångspunkter man haft för sitt handlande och sätta ord på den kunnsikt och insikt, och ibland missförstånd och missuppfattningar, som handlandet är ett tecken på.

Primär prevention vad är det?

Oönskade effekter blir en följd av många människor samverkande handlande. Effekter och risker kan tillfälligt undanröjas om alla fall är lika. Om de oönskade effekterna emellertid genereras av människors samfälliga handlande och man inte förstår hur så det blir som det blir kan de inte bringas under gemensam kontroll. De fortsätter då att vara ett problem och ett bekymmer så länge oförståelsen och missförstånden består.

Först när tillräckligt många berörda kan ”se” att de medverkar i de processer som leder till vad man inte vill och hur de själva skulle kunna påverka utfallet genom att agera annorlunda så blir det möjligt att lägga grunden för ett ”preventivt handlande”. Först då har man också lyckats åstadkomma primär prevention.

Truckolyckor på järnverket

Detta var utgångspunkten för Monicas arbete med truckolyckor vid Degerfors Järnverk. Alla visste där hur man skulle köra truck. Man var välutbildad. Trafikreglerna utanför gällde också på området. Alla kände till dem. Ordentliga anslag fanns uppsatta. Avbärare var placerade på alla ställen där man visste att olyckor inträffat. Spegel och signaler fanns. Man hade gjort allt enligt hierarkisk och meritokratisk praxis. Ändå inträffade allvarliga olyckor - många med dödlig utgång.

Monica börjar då med att intervjua alla men fotograferar samtidigt tillsammans med företagets fotograf de platser och de situationer man talar om för att ha som referens till diskussionerna. Det visar sig då att man naturligtvis ”vet” mycket mer än vad som framgår av instruktioner och det dagliga

”snacket”. Visst gäller tex trafikreglerna men en annan intern förståelse mellan förarna säger att tyngst last måste gå först eftersom man ofta inte kan bromsa så snabbt. Det finns dock ett undantag. Olastad truck måste nämligen alltid få gå före eftersom den inte kan bromsa alls.

Det faktum att man inte kan följa de normala trafikreglerna trots att detta är påbjudet bäddar naturligtvis för missförstånd. Samspelsprocesserna i trucktrafiken på området bygger på en kunskap som många truckförare ”vet”, men som andra och utomstående entreprenörer inte kan veta och heller inte så lätt kan upplysas om.

Genom sina intervjuer och samtal så kunde således Monica ta fram det ena ”vetandet” efter den andra som beskrev ”truckandet” på ett bättre sätt än de beskrivningar man tidigare hade tillgång till. För att kunna göra detta måste hon forma ett utforskande partnerskap i vilket man gemensamt försökte kartlägga hur det kom sig att man gjorde som man gjorde och varför det blev som det blev. Samtalen gjorde således att man fick ord på och kunde beskriva allt fler av de skeenden man medverkade i och som innebar olycksfallsrisker.

De samtal som fördes och den kunskap som då spreds om ”truckandet” ledde i sin tur till mer ingående och välgrundade analyser av vilka situationer man behövde ta hänsyn till och förstå sig på för att undvika olyckor. Det blev lättare för ledningen att utfärda mer lämpliga direktiv och instruktioner.

Det blev lättare för de äldre och erfarna truckförarna att inte irritera sig över nya medarbetare och utomstående entreprenörer när man förstod att de inte utan vidare kunde ha den fördjupade kunskap och insikt som de själva hade.

Toleransen ökade när man förstod att

man måste räkna med att de andra kanske felbedömde olika situationer.

Monicas arbete på järnverket demonstrerar också partnerskapets idé. De öppna samtal som krävdes för att få fram lärande information skulle inte kunnat komma till stånd om de intervjuade varit oroliga för att vad man yppade skulle kunna missbrukas eller leda till negativa konsekvenser för dem själva. Ett utforskande arbete kan således inte genomföras utan det förtroende som en partnerskapsposition innebär.

Ett partnerskap kring skadegörelse

Tar vi utgångspunkt i en ansats med utforskande partnerskap för att underlätta ett preventivt handlande så skulle blir en första åtgärd att starta med fördjupade intervjuer och söka information från tex skolledare, vaktmästare, boende, affärsidkare, fritidsledare, bostadsbolag, polisen, föräldraförening, socialtjänst etc på samma sätt som Monica på sin tid intervjuade truckförare.

Med hjälp av dessa intervjuer skulle man sedan försöka klarlägga hur man från dessa olika håll ser på problemet skadegörelse. Hur det kommer sig att man agerar som man gör, om man ser att man själv har inflytande över vad som sker, varför man tror att skadegörelsen uppkommer, vilka konkreta kostnader och besvär den orsakar och hur och på vilket sätt man redan engagerar sig i dessa frågor eller skulle kunna tänka sig engagera sig i dem i framtiden.

Intervjuerna leder sedan till en inbjudan till ett utforskande partnerskap som i princip består av en serie nätverksträffar som förbereds genom nya intervjuer, litteraturstudier, kontakter med andra utomstående experter etc.

Clearing houses

En del av dessa möten blir möten där vi gemensamt utforskar intervjumaterialet som kommit fram, ställer nya frågor, utvidgar kretsen och granskar vilka möjligheter som deltagarna ser att medverka till ett preventivt handlande när de tar del av vad som sägs.

Vi möter här ett kostnadsmissigt dilemma. Om alla möten och allt engagemang skall betalas av utomstående med bidrag så blir insatserna omöjligt kostsamma. Det måste vara så att de som deltar själva ”vinner” på sitt deltagande. Det måste vara viktigt för dem att investera i detta utforskande för att därigenom få större förutsättningar och bättre möjligheter att förverkliga sina ambitioner. Vinster och insatser behöver inte räknas i pengar. De kan också ses som en fråga om tid, engagemang, lust, ambitioner, besvär etc.

Det är därför olämpligt att låta samtalen enbart kretsa kring abstrakta teorier om skadegörelseprocesser. Deltagarna i mötet måste också väljas med utgångspunkt från deras engagemang och deras faktiska möjligheter att ingripa i olika processer.

Det visar sig då att det inte alltid är självklart vad som är möjligt, vilka vinster som finns att göra, vad var och en egentligen kan bidra med och vad man kan få ut av en insats. Vi har därför kallat en viss typ av möten för ”clearing houses” som just syftar till att klargöra sådana frågor och bilda plattform för ett gemensamt engagemang och realistiska gemensamma insatser och bidrag till processen. Det krävs därför en mycket noggrann förberedelse och minst tre möten med efterföljande analys, dokumentation och inbjudan till nya intressenter för att tillräckliga kunskaper skall vinnas. Först då vet alla berörda hur man skall kunna komma igång.

Det nya investeringstänkandet

Detta resonemang illustrerar varför problem av denna typ består och tycks vara olösliga. Om utomstående krafter måste engageras för att ”lösa problemet” så blir insatsen alltför stor för att kunna göras.

En föranalys, om den leder till hierarkiska och meritokratiska lösningsförslag, blir ett slöseri med resurser eftersom förslagen blir kostnadsdrivande och orealistiska. Å andra sidan - om inga insatser görs kommer problemet att bestå.

Utforskande partnerskap skall således inte leda till att man presenterar en ”lösning” på ett problem som andra skall genomföra. Syftet med ett utforskande partnerskap är istället att få till stånd en strukturering av problemet, en gemensam strategi och en organisering av berörda krafter som gör det möjligt för alla som deltar att själva i sin vardag påverka vad som händer.

Initialinsatsen kan man inte komma ifrån - någon måste börja. Om denna initialinsats emellertid görs på ett riktigt och kvalificerat sätt, och undviker hierarkiska och meritokratiska lösningar, så kan den bidra till att de processer som redan finns och styrs av berörda människors handlande ändrar karaktär. Om därefter en förändring kommer till stånd, och kan finansiera sig själv, så är sällan initialkostnaden varken orimlig eller omotiverad.

I ett utforskande partnerskap räcker det således inte med att efterfråga kunskap om aktuella processer.

Intervjuer och möten måste också ge svar på en mängd andra frågor som tex vilka som kan tänkas vara engagerade, hur ett fortsatt nätverksarbete skall drivas och finansieras och hur man kan skapa en breddad förståelse för de förändringar och insatser som måste till.

Det konkreta exemplet Degerfors

Under mötet drog vi därför slutsatsen att skulle vara fullt möjligt att göra en första kartläggning, tex i Degerfors, som visar hur och på vilket sätt ”skadegörelse”, så som den uppkommer, kostar stora pengar och försvårar verksamheten både för kommunen, företag och innevånare.

Om de informationer som kommer fram genom denna kartläggning också visar att de intervjuade själva, eller personer i deras närhet, skulle kunna bidra till processer som motverkade skadegörelseprocesser så skulle det finnas förutsättningar för att formulera ett partnerskap.

Om man sedan under de ”clearing houses” gemensamt kan finna enkla kreativa åtgärder och förändringar i handlandet som kan få stor effekt så har arbetet förutsättningar att starta. Genom att vidareutveckla dessa första ansatser kan sedan den goda processen hållas vid liv genom att eventuella kostnader för det fortsatta arbetet kan täckas ur den budget som de engagerade institutionerna själva förfogar över. Arbetet leder ju till minskade kostnader och besvär för dem själva.

Någon måste starta

Detta är emellertid omöjligt att veta innan man börjat. Det kan nämligen redan från början visa sig att avståndet mellan pengar och de som kan påverka vad som händer är alltför stort. Det kan visa sig att det inte är en samarbetsfråga i vilken olika insatser kan stödja varandra. De besvär och kostnader som uppkommer kan ha sina rötter i svårare problem än vad man i sådana samverkansgrupper kan komma till rätta med.

Det kan emellertid också - vilket är sannolikt - visa sig att många kostnader och besvär ganska lätt kan påverkas och att man därför snabbt får återbäring på sina insatser.

Vad som krävs är således en första finansiär som är ”huvudintressent” och som har stor anledning att påverka processen - tex kommunens fastighetskontor. Det återstår således för dem att avgöra om man anser att en investering från deras sida är rimlig att göra.

En annan tänkbar möjlighet är också att man delar kostnaderna på flera intressenter och redan i början startar den ”poolning” av resurser som man sedan i alla fall måste initiera. Vi menar att det är en fördel om den första insatsen kan riktas så att den visar att processen kan startas utan yttre bidrag från stat eller fonder eftersom den då sannolikt också lättare kan hållas vid liv.